

UN CALENDAR ROMÂNESC TIPĂRIT LA SIBIU ÎN ANUL 1810

Contribuții la bibliografia românească veche

DE

M. BODINGER

Este știut faptul că, începând cu anul 1793, la Sibiu, în tipografia lui Petru Bart, s-au tipărit timp de mai mulți ani calendare românești. Majoritatea lor a rămas însă necunoscută. Pe baza cărții de conturi a tipografului Petru Bart, aflată la Arhivele Statului din Sibiu, cercetătoarea Elena Dunăreanu a semnalat existența lor.¹ Recent, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași a achiziționat un astfel de calendar, tipărit în anul 1810, menționat în lucrarea citată, dar necunoscut până astăzi.

Exemplarul (incomplet) numără 19 file nenumerotate. Tiparul, negru și roșu, este caracteristic tipografiei sibiene. Primele zece file conțin datele calendaristice lunare obișnuite în asemenea lucrări, inclusiv zilele de târguri din Transilvania. (Dintre aceste file lipsesc, în exemplarul descris, cele cu lunile ianuarie, iunie și sfârșitul lunii decembrie). Fila a 11-a conține prognoza meteorologică pe anul 1810, pe anotimpuri. Fila a 12-a conține un text intitulat *Despre eclipsuri, sau întunecarea soarelui și a lunii*, iar pe verso începe un text intitulat *Despre unele obiceiuri ale românilor din Ardeal*, ce continuă pe următoarele șase file. Ultima filă cuprinde tabele cu poștele de la Sibiu spre mai multe localități: Bistrița, Brașov, București (prin Turnu Roșu), Timișoara și Viena. Caracterul tiparului și indicațiile de pe ultima filă nu lasă îndoielă în ce privește locul de tipărire. Cît despre dată, ea reiese din începutul textului despre eclipse, care sună clar: „În anul acesta 1810 . . .”. Redactarea acestor calendare a fost probabil opera unor cărturari ca Vasile Aaron sau Ion Barac. Analiza stilistică ar putea aduce mai multe precizări în această privință.

Partea cea mai interesantă a exemplarului prezentat o constituie capitoul referitor la obiceiurile românilor din Ardeal, care poate fi considerat printre cele mai vechi cercetări etnografice și folcloristice din țara noastră. În cele ce urmează redăm integral acest text.

„Cine ar vrea toate obiceiurile românilor din Dachia (prin Dachia să înțelege Ardealul, Banatul, Țara Ungurească pînă în Tisa, Maramureșul, Țara Românească, Moldova) prin care să deosebesc de alte neamuri a le scrie, ar trebui cu anii întregi să lucre și să facă niște cărți fără samă mari. Fiind dară că scopul nostru acela nu este, ci numai unele dintr-însele pre tot anul la sfârșitul calendariului a adăoga, așa și pe anul acesta am adăogat un obicei care, macar că nu preste toate locurile se ține, totuși pre multe locuri întrebuițindu-să, mai ales în versuri fiind, este vrednic a se însemna.

Românii mergînd după mireasă rîdîcă steag, însemnînd un lucru care îl face un craiu luîndu-și soție pre fiica altui craiu; trimite înainte trei soli, pe cari-i numesc colăcari, ca să ispitescă lucrul și, întorcînd cu graba înapoi, să spuie craiului său, adevă mirelui, cum să află trebile la crăișoara ce va să se mărite, adevă la mireasă. La mireasă în poartă, fiind legată cu lînt de fier învâluit cu paie, stau mulți oameni de păzesc, închipuind ostașii unei crăieșe, care obicei și la romanii cei vechi încă au fost, și de la dinșii romanii nepoții lor au luat. Solii, sau mai bine unul dintre ei, ajungînd la poarta miresei prin deosebite cuvinte să silește a ispiți lucrul, așîșderea unul dintre oamenii miresei multe răspunzîndu-i, pînă mai pre urmă închinîndu-i cu pîosea și bînd îi dă un colac, să duc ce dinsul tustrei colă-

¹ Dunăreanu, Elena. *Calendarle românești sibiene (1793 — 1970)*, Sibiu, 1970.

carii, și ajungând la carul mirelui îl înconjură de trei ori, dând veste, cum că toate s-ar afla puse în bună ordineală.

Atît mirele cit și mireasa au pe partea sa cite un om, care vorbește, întrebă și răspunde pe partea lor cele de lipsă; acesta pe unele locuri să numește vornic, nu știu de la cuvîntul latinesc verbum, adică: cuvînt, cuvîntătoriu, sau de la cuvîntul celui nemțesc Wortmann, care iarăși atîta însemnează; pe alte părți îl numesc urator, de la cuvîntul latinesc orator.

În anul acesta se vor însemna singure cele ce are de a grăi vornicul sau uratorul mirelui cerînd colacul.

I. Ajungînd cei trei soli, adică colăcarii ai mirelui, la poarta cea legată a miresii, unul dintre ei într-acest chip începe cătră norod a cuvînta.

Ce salt și ce veselie ?

Ce lucru poate să fie ?

Ce stați aici adunați

Dumncavoastră, iubiți frați ?

Că noi mult loc am umblat

Ș-așe încă n-am aflat.

Trei luni sînt de cînd venim,

Ne uităm și nu dormim,

Și așa lucruri tocmit

Încă nu ne sînt ivite.

Afară fete jucînd,

Feciori sărînd și strigînd,

În căsi plîns și desfătare,

Tocma ca la un harț mare,

Unde unii învingînd

Saltă intru al său rînd,

Din potrivă cei învinși

Stau de durere cuprinși.

Noi vedem poarta legată,

Nu e mare rădicată,

Lîngă dînsa multe gloate

Sînd strînse și adunate.

Poarta legată cu paie,

Gloată stă-n cap să ne sale,

Gîndind să ne îngrozească,

Căi să ne prăpădească.

Legată cu lanț de car,

Ca să umblăm în zadar,

Și cu fune de fuior,

Doară v-au fost de noi dor.

Drept aceea vă rugăm

Și sfat sănătos vă dăm

Să fiți cu noi buni și blînzi

Că nice sîntem flămînzi,

Nice ne temem de voi,

Măcar sîntem trei sau doi,

Și voi gloată minunată

Cu felii de gătiri armată

Că a noastră ceată încă

Vine înapoi adîncă,

Însă nu cu vr-un gînd rău,

Să ferească Dumnezeu,

Ci sfîrșitul ei bun este

Cum doar ați și prins de veste.

II. Aice răspunde și înșiră multe vornicul, adică uratorul miresii, și apoi colăcarii mirelui iarăși începe.

Cînstite vornic de casă !

Spusăși multe, nu ne pasă,

Dumnezeu să te trăiască

Și graiul tot să-ți sporească.

Nu ne lua cu cuvîntul,

Ca și volhura și vîntul,

Ca să știi cum că nimică

De cite spui nu ni<-i> frică,

Că sîntem întregi ca mărul

Și grăm tot adevărul.

Tînărul nostr' crăișor,

Plin de pară și de dor,

S-a sculat de dimineață

Și spălîndu-să pre față

D-o săptămînă, d-o lună

Și dintr-această zi bună

Au luat un bucin mare

Ș-au suflat în trei părți tare,

Au adunat oaste multă,

Ce de el bine ascullă,

Patruzeci de călărași,

Cu cai de să sparg de grași,

Pedestrași cincizeci și noao,

Oaste înfocată noao.

Vine oastea înapoi,

Înșirați doi cite doi,

Ca întorcîndu-ne lin

Să fie suta deplin

Mai mulți cu vro doi sau trei

Precum și dumneata știi.

Noi prin codri am vînat,

Prin chedrii lor am intrat

Și cîmpurile frumoase,

Dumbrăvile răcoaroase.

Cînd fu la mijloc de loc,

Stătu oastea toată-n loc,

Găsînd o urmă de fiară,

O zînă plină de pară.

Craiul țînu iute sfat,

Pre ai săi au adunat,

Sfetnicii au sfătuit,

Filosofii au gîcit

Că n-ar fi urmă de fiară,

Nici de sălbatică oară,

Ci de a sa dăruiță

De Sus soție iubită.

Așa craiul lasă toate,

Adună a sale gloate,

Să făcu cu calul roată
 Și pre noi din oastea toată,
 Fiind cu cai mai fugaci
 Și din gură mai schitaci,
 Ne-au trimis mai înainte
 Să călătorim fierbinte
 Și ispitind cu tărie
 Să-i dăm știre de trezvie.
 Noi am venit ca prin vânt,
 Pre semnele pe pământ,
 Pre a ceriului lumină,
 Pre raza cea de stea plină
 Și pre urma cea de fiară
 În toate laturi prin țară,
 Până-n-tr-acest cap de sat
 Unde e un pod stricat.
 S-au rupt o blană cu mine
 Ș-am căzut fără rușine,
 Căzu și a mea soție

III. Aicea iarăși răspunde vornicul miresii cele de lipsă despre partea sa și vornicul mirelui iarăși pornește.

Cinstite vornic de loc !
 Dumnezeu să-ți dea noroc.
 Ce ne iei așa cu graba ?
 Știi că graba strică treaba ?
 Gândești că ni-i spăria ?
 Iar ne vom apropia.
 De vrei să știi apriat,
 Ț-om spune adevărat.
 Că noi sintem soli crăiești,
 Vorba să nu ne clătești,
 Și a nostru crăișor,
 Cu a vnatului dor,
 Pre acest loc oarecînd
 Cu ai săi cîțiva umblînd,
 Au zăpsit a fi o ciută
 Cuvîntătoare, nu mută,
 Cu cizme roșii-ncălțată
 Cu țundră neagră-mbrăcată,
 Moțată la cap și mare,
 Bălțată supt barbă tare.
 În curte să ne lăsați,

IV. Aicea fi dă colacul și plosca de beau și apoi iarăși începe cu glas mare.

Cășile să încâlziți,
 Coșuri de oves gătiți,
 Blidelele să le umpleți,

Cu asemenea tărie,
 Pînă cînd noi ne-am sculat.
 Urma ni s-au astupat.
 Ieși o habă zblrcită,
 Spre a nostr' folos ivită.
 Ne spusă să nu ne pasă,
 Să mergem din casă-n casă,
 Pînă la acesta loc
 Unde stă al nostr' noroc.
 Aici vedem multe fete
 Țișînd pre supt pîrete,
 Multă gloată adunată
 Spre ceva mare gătată.
 Urma aici am adus,
 Cum mai nainte am spus.
 Steaoa încă-aici ne lasă,
 Să ne faceți loc în casă,
 În curte să ne priimiți,
 Sau suta să ne pliniți.

Sau ciuta să ni o dați.
 Văzu craiul și o floare
 Întru a sa preumblare,
 Vre la dînsul a să duce
 În grădine-și s-o apuce.
 Cu vremea să inflorescă
 Și mulți ani să viețuiască.
 Noi așa ne dăm solia,
 Ca să ne iasă simbria.
 Mergeți în fundul de casă,
 Că în cornul cel de masă
 Este un colac frumos,
 Făcut spre al nostr' folos,
 Împănat, împodobit,
 Cu de toate dăruit.
 Stă și o ploscă de vin,
 Mînăstergură de in,
 Ci fie și de humbac,
 Că și aceste ne plac,
 Ca buzele să ne ștergem
 Și-ncâlziți de vin să mergem.

Să nu vă aflăm sumeți,
 Că crăișorul nostr' vine
 Și-i va cădea cu tot bine."

În forma în care se prezintă, aceste orații de nuntă nu au mai fost tipărite anterior. Variante ale acestui text pot fi găsite în culegerea lui Ion Pop-Reteganul.²

În continuare urmează un alt text versificat, care nu are legătură cu orațiile, ci este un basm cu temă moralizatoare, frecventă în folclorul internațional.

„ALT VERS

Pasărea cea spuitoare de adevăr și omul nepricepători de învățătura cea bună.

² Pop-Reteganul, *Starostele sau datinile de la nunțile românilor ardeleni*, Gherla, 1891 p. 36 — 58. Cf. și *Nunta la români. Orații*, ediție îngrijită de Ion Moanță, București, Minerva, 1974, p. 80 — 97.

Un om bătrîn, într-o țară,
 Pornind cătră cîmp afară,
 Prinsă o pasere mică
 Care, tremurînd de frică,
 Se ruga, să n-o omoară,
 Ci să o sloboază iară
 Să se ducă să trăiască
 După starea cea firească.
 Omul în samă nu bagă
 De paserea ce să roagă
 Ci mina cătră briu pleacă,
 Scoate cuțitul din teacă
 Cu ochii crunți, plini de pară,
 Vrînd pasărea s-o omoară.
 Păsăruica ce să facă ?
 Cu inima tocma sacă,
 Ce grăbești cu a mea moarte,
 Zice, bătrîn iubit foarte !
 Ah ! de mă vei prăpădi,
 Rogu-te ce-i dobîndi
 Sătura-te-vei din mine ?
 Socotește numai bine.
 Eu sînt o pasăre mică,
 Mai numai cît o furnică,
 Așa cît nice nu-i ști
 Pînă mă vei înghiți
 Ca o mică bucătură,
 Care de trece prin gură,
 Puțintică stîmpărare
 Face într-o foame mare.
 Deci de mă vei prăpădi,
 Puțin te vei folosi,
 Iară de mă vei lăsa,
 Trei lucruri te-oi învăța,
 Care de le vei ținea,
 Nespun folos vei avea.
 Mai întîi : Să-ți fie-n știre
 Lucrul cel ce-i prestă fire
 Să nu-l crezi nice odată,
 Ca să nu te-nșeli îndată.
 A doao : să socotești
 Și bine să te gîndești
 Ca după lucrul trecut,
 Ce oarecînd l-ai avut,
 Nici cum să nu te-ntristezi
 Și să nu te obidezi,
 A treia : minte să îți,
 Vrînd ca înțelept să fi,
 Nici cum să nu te trudești
 Și să nu te ostenești
 Vrînd a prinde ce știi bine
 Că nu să ține de tine
 Și că nu-l vei dobîndi
 Macar cît de te-i trudi.
 Această învățătură
 Dintr-a unei paseri gură
 Dacă o vei ține bine
 Mulți te-or ferici pre tine.
 Pasărea așa grăește,
 Bătrîmul să socotește

Inima muindu-să
 Cătră păsăruică zisă :
 Du-te, păsăruică, -n pace,
 Merji, zboară pe unde-ți place.
 Pasărea slobodă zboară
 Sus prin aer pe afară,
 Glăsuind cu voce bună
 Cît aerul tot răsună.
 Sus într-un ram să așază
 Și cîntînd să desfătează.
 Jos cătră bătrîn privește
 Și apoi așa grăiește :
 O, bătrîn fără de minte !
 Crezuși la nește cuvinte
 A unei paseri viclene
 Sîndu-i Satana în penec.
 Știi că foalele meu are
 Bulz de aur așa mare
 Cît e un ou de găină ;
 De acesta sînt eu plină.
 Deci dacă mă ucideai
 Bulzul în mine-l găseai
 Și erai om cu avere ;
 Merji acum umblă a cere !
 Bătrîmul crede minciuna
 Și, pârîndu-i rău deuna,
 După pasere pornește
 Și în sine socotește
 Să o mai prinză o dată,
 Să o omoară îndată,
 Bulzul de aur din mață
 Fără zăbavă să-l scoată.
 Pasărea cea înțeleaptă
 Pe bătrîn așa-l deșteaptă :
 O bătrîn fără de sfat !
 Trei lucruri te-am învățat
 Și nu s-au prins nice unul ;
 Te trudești ca și nebunul.
 Ț-am zis : să-ți fie în știre
 Lucrul care-i prestă fire
 Să nu-l crezi nice odată,
 Ca să nu te-nșeli îndată.
 Eu îți spusei o minciună
 Mare, oarzănă și bună,
 Cum că foalele meu are
 Bulz de aur așa mare
 Cîtu-i un ou de găină
 Și de aceasta sînt plină.
 Tu ai crezut, vai de tine !
 Și nu te-ai uitat la mine
 Că într-<at> ăi sînt mai mică
 Decît un ou de ciovică.
 A doao, te-am învățat
 Și Ț-am dat sănătos sfat
 Ca după lucrul trecut,
 Rău sau bine Ț-au căzut,
 Să nu-ți paie nici cum rău,
 Și tu călcași sfatul meu,
 Că pentru că m-ai lăsat
 Te văz foarte supărat.

A treia ; să grijești bine
 Și lucrul ce nu-i de tine
 Și știi că nu-l poți ajunge
 Macar cît de te-ai străpunge,
 Să nu-l cerci, ci să-i dai pace
 Că-n alt chip de ris ti-i face.
 Ci această-învățătură
 Încă-nzădarnică fură,

Că tu știi și cunoști bine
 Că zburînd eu de la tine
 Mai mult nu mă mai poți prinde,
 Macar cît de te-i întinde,
 Și totuși ca un nebul
 Te-nvrîtești pe supt alun,
 Socotînd să mă prinzi iară,
 Să mă ucizi cu ocară“.

Exemplarul prezentat conține, alternînd cu filele tipărite, încă unsprezece file cu însemnări manuscrise. Alte însemnări se găsesc și pe părțile albe ale filelor tipărite. Cea mai mare parte a acestor însemnări aparține unei singure persoane, care semnează fie „Nicolaus Papp“ (cu caractere latine) fie „Niculae Popovici“ (cu chirilice). Majoritatea lor este constituită din versuri cu conținut diferit, intitulate : *La o prea iubită ; Versuri la 3 sfinți, Verș de veselie, Verșul lui Irod, Verș la Naștere, Verșul Sibiului, Verșul plugariului*. La sfîrșitul tuturor „versurilor“ se află însemnarea : „Sfîrșitul versului acestuia. Și s-au scris de mine Nicolae Popovici din Romos și l-am scris fiind la Blaj. Anul 824“. Pe fila a doua se află o însemnare de altă mînă decît a lui Niculae Popovici : „Cîrindariu este a lui Niculae a lui Dănilă al popi< i> Ivan din Romos. Scris-am eu Simion Dubleășu din Romoșelu. A< u> gustu 22 de zile.“ Toate versurile, ca și aceste însemnări, sînt scrise în românește, cu chirilice. Pe a 2-a filă tipărită, tot Nicolae Popovici a notat o dată, scriînd de rîndul acesta cu caractere latine : „Nicolaus Papp. 1825. Fevruarie Dic 17.“

O altă serie de însemnări aparține cunoscutului cercetător Grigore Crețu, care a notat pe prima filă tipărită : „Calendariu, Sibii, 1810“ și mai jos : „Această carte o am dela părintele Neculae frate în mînă. Sinaia, fost vestit dascăl de musichie pe valea Prahovei, în vîrstă de 76 de ani. Gr. Crețu, 1888 aug.“ Este oare acest călugăr Neculae, dascăl de musichie, acelaș cu Nicolae Papp sau Popovici, care scrie versurile de care a fost vorba mai sus ? Ar însemna ca la data cînd le-a scris să fi avut doar 13 ani. Problema rămîne deschisă.

În încheiere, transcriem două din stihurile oferite de Neculae Popovici din Romos, pe care le considerăm interesante nu pentru calitățile lor literare, ci pentru conținutul lor și pentru valoarea de exemplu de creație populară.

„Verșul Sibiului

O, iubitori de cîntare,
 Veniți cu naltă strigare
 Și altora povestirăți
 Și cu jele glăsurăți
 De Sibiului dulceață,
 Cum ie în cerur< i> de față
 Ostencle agonisite
 Și prin Sibiiu cheltuite
 Cît în 10 ani lucrezi
 Drudești < sic> de faci bani
 La Sibiiu în 6 luni făcut
 Ustuiesti fi pui cîte 100 cîte 200
 De-ș< i> iau reverendă noă

Iară la mola< ?> cîte șapte
 Pină să suie pe trepte
 Mulți să bagă în datorie
 Pină ajung la preoție
 Iar dacă se preoțesc,
 Mulți cu moartea o plătesc.
 Scrie carte la muier
 Să mai vînză din avere
 Vînză oi și vînz< ă> bol,
 Trimăte banii la noi.
 Vînză tot ce-are în casă
 De vrei să fie preoteasă.
 O, Sibiiu, oraș vestit,
 Dăruiești pre fericit,
 Că întru acest an lipsit
 Mulți la Sibiiu au venit.
 Prin grădini frumoase treci
 Și prea frumoasă le vezi
 Unde-ți place șezi la masă
 Și de nimeni să nu-ți pasă.“

„Verșul plugariului

Fericit este plugariul,
 Fericit și păcurariul,
 Mișelule de mine.

Plugariul merje cîntînd
 Și pe brazdă fluerînd,
 Amărîtul de mine.

Păcurariul fluierînd
 După oi merje cîntînd
 Jelnicul de mine.
 Plugariul sătul de pine
 La amiază doar me bine,
 Flămîndul de mine.
 Și să scoală de mai ară
 Fără grije plină-n sară,
 Îngrijatul de mine.
 Păcurariul tot jîntiță
 Mănîncă de la oiță,
 Flămîndul de mine.
 Și să culcă în umbră deasă
 Unde-i umbra mai frumoasă,
 Uritul de mine.
 Pentru pine de caș dulce
 La păcurariu și el se duce,
 Hrănitul de mine.
 Amîndoi frumoș la față
 Ca și zeriul fără zață,
 Peritul de mine.
 Cu dinșii lumea trăiește
 Și țara să veselește,
 Sîngurul de mine.

Pentru caș și pentru pine
 Toți le zic cuvinte bune,
 Hulitul de mine.
 Nu le strigă la fereastră
 Vin tu, popo, de botează,
 Scribitul de mine.
 Nu-ntră în casă cu lungoare,
 Nu intră în grea putoare,
 Puțitul de mine.
 Că să duc unde poftesc,
 Să așază unde voiese,
 Legatul de mine.
 De m-aș vedea ca și voi
 Nu m-aș da pe amîndoi,
 Harnicu de mine.
 C-aș lăsa rașa pe pat
 Și m-aș duce la Bănat,
 Sdravănul de mine.
 Și m-aș scoate din ocară
 Scoțînd turcii toți din țară,
 Voinicul de mine.
 I-aș mîna cu mîna tare
 Pre ciți s-au băgat în țară,
 Viteazul de mine.

Și v-aș scoate din nevoi
 Ca că fiți cu bună voie,
 Harnicul de mine.“

Textele folclorice tipărite în acest calendar și — în mai mică măsură, poate — versurile manuscrise constituie materiale de interes deosebit pentru istoria folclorului și a folcloristicii românești.